

KAJ JE ZNANSTVENA IDEOLOGIJA?

I

Kaj je znanstvena ideologija? Zdi se mi, da to vprašanje postavlja *praksa* zgodovine znanosti* in sicer je to vprašanje, katerega rešitev bi bila pomembna za teorijo zgodovine znanosti. Ali ni, dejansko, pomembno predvsem vedeti, zgodovina česa naj bi zgodovina znanosti pravzaprav bila? Navidez je lahko odgovoriti, da je zgodovina znanosti zgodovina tistih oblik kulture, ki so znanosti. Poleg tega je nujno tudi natančno nakazati, kateri kriteriji bodo omogočili odločiti, ali si neka določena praksa oziroma neka določena disciplina, ki se v neki epohi obče zgodovine postavlja za znanost, zasluži ta naziv ali ne, saj gre prav za naziv, torej za zahtevo po dostojanstvu. In naposled je neizogibno, da se postavi vprašanje, ali mora zgodovina tega, kar je avtentična znanost, izključiti ali dopuščati ali pa zahtevati nazaj in vključiti tudi zgodovino odnosov evikcije neavtentičnega s strani avtentičnega. Namenoma pravimo evikcije, torej pravne razlastitve neke v dobri veri pridobljene dobrine. Dolgo je tega, odkar smo prenehali pripisovati praznoverja in napačne znanosti, kot je to počel Voltaire, na račun spletk in zvijač, ki so si jih prevarantski derviši cinično izmislili in nevedne do jilje ohranjale.¹

Tu gre očitno za več kot le tehnični in zgodovinsko-metodološki problem, ki zadeva preteklost znanstvenih spoznanj, za problem, kakršnega lahko rekonstruiramo na podlagi dokumentov ali arhivov; gre dejansko za epistemološki problem, ki zadeva nenehen način vzpostavljanja znanstvenih spoznanj v zgodovini.

V svojem poročilu »Dejavniki razvoja zgodovine znanosti« za I. kolokvij na 12. Mednarodnem kongresu zgodovine znanosti je profesor Suchodolski postavil analogno vprašanje v teh terminih: »Če bi bila vsa zgodovina znanosti do današnjih dni bolj zgodovina ‚antiznanosti‘, bi to nedvomno dokazovalo, da ni moglo biti drugače in da verjetno ne bo drugače tudi v prihodnje... Zgodovina znanosti kot zgodovina resnice je neuresničljiva. To je notranje protisloven postulat.«² K temu pojmu *antiznanosti* se bomo morali še vrniti in

* V francoskem izvirniku gre vseskozi za množino: »histoire des sciences« (op. prev.).

¹ Cf. članek »Predsodek« v *Dictionnaire philosophique*.

² *XIIe Congrès International d'Histoire des Sciences, Colloques, Textes des Rapports*, Pariz 1968, str. 34.

se vprašati, v kakšni meri se ujema ali ne ujema s tem, kar bi lahko mi razumeli z ideologijo.

Naše vprašanje se res postavlja prav v *praksi* zgodovine znanosti. Kajti če pri zgodovinarjih znanosti raziščemo vse do danes, kako so odgovarjali na naše vprašanje, na vprašanje, ki si ga mnogi vrh tega niti niso zastavljali, ugotovimo presenetljivo odsotnost kriterijev. Le malo zgodovinarjev matematike namenja prostor študiju magičnih ali mističnih lastnosti števil in likov kot nečemu, kar zadeva njihov predmet. Če zgodovinarji astronomije še vedno namenajo nekaj prostora astrologiji, čeprav je Nikolaj Kopernik že 1543. podrl bajeslovne temelje horoskopa, je to samo zato, ker dolguje astronomija nebesnih leg astrologiji mnoga stoletja opazovanj. Toda številni zgodovinarji kemije so pozorni na zgodovino alkimije in jo vključujejo v zaporedje »etap« kemijske misli. Zgodovinarji humanističnih ved, psihologije na primer, kažejo večjo zadržanost. Brettova zgodovina psihologije posveča dve tretjini svojih strani obrazložitvi teorij o duši, zavesti in življenju duha, katerih večina predhodi pojavu same besede psihologija in, toliko bolj, vzpostavitvi njenega modernega pojma.

II

Je izraz znanstvena ideologija pertinenten? Ali je primeren za označitev in ustrezno razmejitev vseh diskurzivnih formacij s teoretsko pretenzijo, bolj ali manj koherentnih predstav odnosov med pojavi, razmeroma trajnih osi komentarjev doživljajskega izkustva, skratka tistih lažnih vednosti, katerih nerealnost vznikne z dejstvom in le zaradi dejstva, da se neka znanost v bistvenem vzpostavi skozi njihovo kritiko?

Usoda pojma *ideologija* ima danes nedvomljive izvore. Izhaja iz vulgarizacije misli Karla Marxa. Ideologija je epistemološki pojem s polemično funkcijo, ki je apliciran na tiste sisteme predstav, ki se izražajo v jeziku politike, morale, religije in metafizike. Ti jeziki se izdajajo za izraz tega, kar so stvari same, vendar so sredstva za zaščito in obrambo neke situacije, torej nekega sistema medsebojnih razmerij ljudi in razmerij ljudi do stvari. Marx razkriva ideologije v imenu znanosti, ki si jo prizadeva vzpostaviti: znanosti o ljudeh, ki delajo svojo lastno zgodovino, čeprav je ne delajo po svojih željah.

Spraševali so se, kako je Marx napolnil izraz ideologija, ki si ga je spodil pri francoski filozofiji 18. stoletja, s pomenom, ki ga nosi danes. Ideologija je bila po Cabanisu in Destuttu de Tracyju znanost o genezi idej. Njen načrt je bil, da ideje obravnava kot naravne pojave, ki izražajo razmerje človeka, živega in čutnega organizma, do njegovega naravnega življenjskega okolja. Čeprav pozitivisti pred nastopom samega pozitivizma, so bili ideologi vendarle liberalci, antiteologi in antimetafiziki. Te liberalce je politično obnašanje Bonaparta najprej zapeljalo v iluzijo, mislili so, da je on izvršilec oporo francoske revolucije. Ko so ti bonapartisti postali antinapoleonci, jih je Napoleon I. ponižal s svojim prezirom⁸ in svojimi zbadanji in prav on je sprevrnil podobo, ki so jo želeli ideologi dati o sebi. Ideologija je bila razkrinkana v imenu političnega realizma, ki zakonodajo prilagaja poznavanju človeškega srca in naukom zgodovine, kot metafizika, kot votlo mišljenje.

⁸ Njegovo (Napoleonovo) zaničevanje industrijskih hommes d'affaires je bilo dopolnitev njegovega zaničevanja *ideologov*. Marx, *Sveta družina*, Kritična bitka s francosko revolucijo, MEID I, str. 512.

Vidimo torej, da je Marx v smislu, ki ga daje terminu ideologija, ohranil pojem sprevrjenosti razmerja med spoznanjem in stvarjo. Ideologija, ki je sprva označevala neko naravno znanost o človekovem prisvajanju idej, ki so posnete po samem realnem, označuje odslej vsak sistem idej, ki je nastal kot učinek neke situacije, ki je izvorno obsojena na sprevid svojega realnega odnosa do realnega. Ideologija sestoji v premestitvi točke nanašanja nekega preučevanja.

Toda ali je pojem znanstvene ideologije vsebovan nepopačeno v občem pojmu ideologije v marksističnem smislu? Na prvi pogled ne.

V *Nemški ideologiji* Marx kategorično zoperstavlja politične, pravne, ekonomske, religiozne ideologije ekonomski znanosti, torej tisti, ki jo želi vzpostaviti. Znanost se potrjuje sama, s tem ko pretrga tančico, ki je vsa in edina realnost ideologije. Znanstvena ideologija bi bila torej logična pošast. Vsaka ideologija je po definiciji razmik (écart), v dvojnem smislu distance in odmika (décalage), distance od realnosti, odmika glede na center raziskovanja, iz katerega si umišlja, da napreduje. Marx si prizadeva pokazati, da se v soočenju z marksistično znanostjo ekonomije vse ekonomsko-politične ideologije izkažejo za posledico razredne situacije, ki buržoaznim intelektualcem onemogoča, da bi v tem, kar imajo za zrcalo, torej v znanosti, ki kaže stvari same, opazili kaj drugega kot zgolj sprevrnjeno podobo odnosa človeka do človeka in človeka do narave. Nobena od teh ideologij ne izreka resničnega; čeprav so nekatere manj oddaljene od realnega kot druge,⁴ so vse iluzorne. In pod iluzijo gre nedvomno razumeti neko zmoto, neko prezrtje, toda tudi neko pomirjujoče domišljanje, neko nezavedno zadovoljstvo s sodbo, ki jo usmerja interes.⁵ Skratka, zdi se nam, da je Marx pripisal ideologiji funkcijo nadomestila. Buržoazne ideologije so reakcije, ki simptomatično nakazujejo obstoj konfliktnih družbenih situacij, torej razrednih bojev, in ki istočasno težijo k teoretskemu zanikanju konkretnega problema, čigar obstoj je izzval njihov nastanek.

Toda, bodo rekli, ali ni ravno značilno to, da Marx v *Nemški ideologiji* znanosti sploh ne uvršča med ideologije? To je dejansko značilno. Ko kritizira Feuerbacha, mu Marx nedvomno očita, da ni razumel, da t. i. »čisto« naravoslovje dobiva svoje cilje in svoja sredstva od trgovine in industrije, torej od materialne dejavnosti ljudi. Toda ali to upravičuje, da ne delamo nobene razlike v epistemološkem statusu med tistim tipom ideološkega diskurza, ki ga v Marxovih očeh predstavlja liberalna ekonomija, in med tipom verificiranega diskurza, kot je elektromagnetizem ali nebesna mehanika? Seveda je res, da je vzpostavitev astronomije v 17. in 18. stoletju odvisna od izdelave optičnih in časomerilnih instrumentov. Določevanje zemljepisne dolžine na morju je bilo v 18. stoletju teoretsko vprašanje, ki je iskalo opore v urarski tehniki za komercialne namene. In vendar, ali ni newtonovska nebesna mehanika danes na tem, da v tehnikah umetnega vtirjanja in v astronomiki najde gigantsko eksperimentalno potrditev s pomočjo stekanja naporov, ki jih podpirajo tehnike in ekonomije, ki so glede na spremljajočo ideologijo zelo različne? Če o naravoslovju rečemo, da ni neodvisno od zaporednih načinov izkoriščanja narave in produkcije dobrin, mu s tem ne odrekamo avtonomnost njegove problematike in specifičnost njegove metode, s tem ga spravljamo v odvisnost, kot

⁴ Po Marxu so politične ideologije Francozov in Angležev v 18. stol. manj oddaljene od njihovih realnih osnov kot religiozna ideologija Nemcev.

⁵ V *Komunističnem manifestu* je iluzija, ki za buržoazni razred sestoji v tem, da ima družbena razmerja, kjer je sam v dominantni situaciji, za večna, označena kot »zainteresirano pojmovanje«.

ekonomijo ali politiko, od vladajoče ideologije razreda, ki v danem trenutku vlada v družbenem razmerju. V *Prispevku h kritiki politične ekonomije* je Marx naletel na to, kar imenuje »težava«, namreč na dejstvo, da je umetnost, ki je v svojih produkcijah odvisna od družbenega stanja, lahko ohranila neko trajno vrednost onstran svojih zgodovinskih pogojev in po njihovem izginotju. Ali bi lahko marksizem grški geometriji odrekel to, kar je Marx dopustil grški umetnosti?

Toda ali nam to, da znanstvenih spoznanj ne moremo uvrstiti v zbirke ideologij, že tudi prepoveduje dati pojmu znanstvene ideologije neki smisel? Na področju ideologije je treba razlikovati vsebino in funkcijo. Marx eksplicitno izjavlja, da bo ideologij konec, ko bo razred, ki po nujnosti prevzema obveznost uklanjanja razrednih razmerij, izvršil svojo dialektično nalogo. Funkcija ideološke, politične, moralne, religiozne iluzije bo tedaj dobesedno odslužila. To predpostavlja, ne pozabimo, da nahaja homogena in pomirjena družba še naprej pravi opis svoje situacije v Marxovem tekstu, brez sprevrčanja in brez križanja. Ne glede na to se zgodovina nadaljuje in reči moramo celo, da se začnja. Ta zgodovina je zgodovina določenih razmerij z naravo. Vprašati se moramo torej, ali so nova razmerja z naravo lahko vzpostavljena v vsej predhodni lucidnosti in znanstveni predvidljivosti, kar je isto kot napovedati mirno odvijanje znanosti v njeni zgodovinskosti. Ali ni moč, obratno, zagovarjati, da napredujoča produkcija novih znanstvenih spoznanj terja tako v prihodnosti kot v preteklosti določeno predhodnost intelektualne avanture pred racionalizacijo, prevzetno preseganje, ki ga zahteva življenje in delovanje, preseganje tega, kar bi bilo treba že poznati in previdno ter nezaupljivo preveriti, da bi ljudje v skladu z novimi razmerji povsem varno stopali v odnos z naravo. V tem primeru bi bila ideologija hkrati ovira in včasih tudi pogoj možnosti za vzpostavitev znanosti. V tem primeru bi morala zgodovina znanosti vključevati zgodovino znanstvenih ideologij, ki so priznane kot take. Kakšna korist bi bila izdelati epistemološki status tega pojma? Poskusimo to pokazati.

III

Znanstvena ideologija ni napačna zavest kot je to razredna politična ideologija. Prav tako ni napačna znanost. Napačni znanosti je lastno to, da nikoli ne naleti na napačno, da se ji ni treba ničemur odreči, da ji ni treba nikoli spreminjati jezika. Napačna znanost ne pozna predznanstvenega stanja. Diskurz napačne znanosti ne more sprejeti preklica. Na kratko, napačna znanost nima zgodovine. Znanstvena ideologija ima zgodovino, na primer atomizem, primer, h kateremu se bomo povrnili. Znanstvena ideologija zadene ob svoj konec, kadar je mesto, ki ga je zavzemala v enciklopediji védenja, naenkrat obkoljeno z neko disciplino, ki operativno dokazuje veljavnost svojih norm znanstvenosti. V tem trenutku je neko določeno področje neznanosti opredeljeno prek izključitve. Rajši rečemo neznanost kot antiznanost — kot to počne g. Suchodolski — edino zato, da upoštevam dejstvo, da obstaja v znanstveni ideologiji eksplicitna želja biti znanost, po vzorcu katerega od modelov že vzpostavljene znanosti. To se nam zdi bistveno. Obstoj znanstvenih ideologij implicira vzporeden in predhoden obstoj znanstvenih diskurzov in nadalje, že izvršeno delitev med znanostjo in religijo. Poglejmo primer atomizma. Demokrit, Epikur in Lukrecij zahtevajo za svojo fiziko in svojo psihologijo status znanosti. Antiznanosti, kakršna je religija, zoperstavljajo antireligijo, kakršna je njihova znanost.

Znanstvena ideologija je očitno nepoznavanje metodoloških zahtev in delovnih možnosti znanosti na področju tistega izkustva, ki ga poskuša zaobseči, toda ni neznanje ali prezrtje ali zavrnitev funkcije znanosti. Iz tega sledi, da absolutno ne smemo zamešati znanstvene ideologije in praznoverja, saj zavzema ideologija neko mesto v prostoru spoznanja, četudi je to prek nasilne polastitve, in ne v prostoru religioznega verovanja. Poleg tega pa je tudi ne moremo obravnavati kot praznoverje (superstition), če se strogo držimo etimološkega smisla. Praznoverje je ohranitev neke predstave stare religije, ki je njena prepoved s strani nove religije ni odstranila. Znanstvena ideologija je ravno nadpostavljena (sursituée) glede na mesto, ki ga bo zavzela znanost. Toda ni le nadpostavljena, je tudi prenešana (de-portée). Ko znanost zavzame mesto, ki ga je, kot se zdi, nakazovala ideologija, to ni na tistem kraju, kjer smo ga pričakovali. Ko sta kemija in fizika v 19. stoletju vzpostavili znanstveno spoznanje atoma, se atom ni pojavil na kraju, ki mu ga je pripisovala atomistična ideologija, na mestu nedeljivega. Znanost ne najde tistega, kar je ponujala iskanju ideologija. Vztrajnost besed pri stvari ničesar ne spremeni, kadar je kontekst usmeritev in metod tako različen, kot se lahko razlikujeta tehnika drobljenja trdnih delcev in teorija sovpadanja meril, tako da najde to, kar je ideologija napovedovala kot enostavno, svojo znanstveno realnost v koherenci zapletenosti.

Upamo, da smo v mendelski teoriji dedovanja našli še drug prepričljiv zgled procesa odstavitve ideologije. Malo je zgodovinarjev biologije, ki pri Maupertuisu ne iščejo slutenj genetike, pač zato, ker se je v svoji *Vénus physique* ukvarjal z mehanizmi prenosa normalnih morfoloških potez in anomalij, ker je verjetnostni račun pritegnil v odločanje, ali je bila določena pogostnost iste anomalije v neki družini naključna ali ne, ker je pojave križanja razlagal s predpostavko semenskih atomov, dednih elementov, ki se kombinirajo v trenutku združitve. Toda že samo soočenje tekstov Maupertuisa in Mendla prinese na dan vso razliko, ki deli kako znanost od ideologije, katero znanost zavrača. Pri Mendlu dejstva, ki jih proučuje, niso dejstva, ki bi jih zadržala kaka fenomenologija, ki je prva pri roki (de première venue), to so dejstva, ki jih je določilo raziskovanje. Raziskovanje pa je določeno s problemom in ta problem je brez predhodnika v predmendelski literaturi. Mendel je iznašel pojem *lastnosti* kot element tega, kar se dedno prenaša, in ne kot elementarni dejavnik prenosa. Mendelska lastnost je lahko vstopala v kombinacijo z n drugimi lastnostmi in izmerili so lahko pogostost njene ponovne pojavitve v različnih generacijah. Mendel ni kazal nobenega zanimanja za strukturo, za oploditev, za razvoj. Za Mendla križanje ni sredstvo, kako ugotoviti stalnost ali nestalnost kakega globalnega tipa; križanje je sredstvo njegove razstavitve, je instrument analize, razdruževanja lastnosti pod pogojem, da ga izvajamo v velikem številu primerov. Mendel se zanima za križance le zato, da prelomi s stoletno tradicijo zanimanja za križanje. Mendel se ne zanima niti za spolnost niti za spor o prirojenem in pridobljenem, o preformaciji in epigenezi, zanima ga samo verifikacija posledic *njegove* hipoteze, po zaslugi kombinacijskega izračuna.⁶ Vse tisto, kar Mendel zanemarja, zanima, nasprotno, tiste, ki v resnici niso njegovi predhodniki. Ideologija dednega prenosa v 18. stoletju je željna opazovanj, pripovedi, ki se nanašajo na produkcijo živalskih sil rastlinskih križancev, na nastanek monstroznosti. Ta pogoltna radovednost ima več ciljev: izbrati

⁶ Cf. Jacques Piquemal, *Aspects de la pensée de Mendel*, Conférence du Palais de la Découverte, Paris 1965.

med preformacijo in epigenezo, med ovizmom in animalkulizmom; s tem pa prinesli rešitev juridičnim problemom podrejanja spolov, očetovstva, čistosti potomstva, legitimnosti aristokracije. Ta prizadevanja znova načenjajo probleme dedovanja psihofizioloških pridobitev, razpravo med teorijo prirojenosti in senzualizmom. Tehniko križanj je podpiral tako interes agronomov za raziskovanje prednostnih sort kot interes botanikov za določitev razmerij med vrstami. *Maupertuisove Vénus physique* ne moremo z ločitvijo od konteksta njene dobe premestiti tako, da bi z njo prekrili *Versuche über Pflanzenhybriden*, z namenom vzpostaviti neko delno ujemanje. Mendlova znanost se ni postavila na os ideologije, katero je spodrinila, ker ta ideologija nima ene osi, ampak več, in ker nobena od teh osi mišljenja ni bila postavljena s strani tistih, ki jim sledijo. Podedovali so jih od tradicij različnih starosti. Ovizem in animalkulizem nimata iste starosti kot empirični ali mitološki argument v prid aristokracije. Glede na znanost o dednosti je ideologija dednosti (tu se beseda vzpenja od znanosti k ideologiji; v primeru atomizma se je spuščala od ideologije k znanosti) neki presežek pretenzije, neka naivna želja rešiti številne probleme, ki so teoretskega in praktično-juridičnega pomena, ne da bi prej kritizirala to pozicijo. Ideologija tu izgine prek redukcije ali ostruženja. Toda v tem, ko izginja kot slabo utemeljena znanost, se pojavi kot ideologija. Kvalifikacija določenega zbira opazovanj in dedukcij za ideologijo je poznejša od njegove diskvalifikacije kot znanosti s strani diskurza, ki opredeli svoje polje veljavnosti in se dokaže s koherentnostjo in zbranostjo svojih rezultatov.

Če je za pripisovanje nekega statusa znanstvenim ideologijam poučno proučevati, kako izginjajo, je še toliko bolj poučno proučevati, kako se pojavljajo. Naš predlog je, da na kratko preiščemo genezo neke znanstvene ideologije 19. stoletja: evolucionizma. Delo Herberta Spencerja nam ponuja zanimiv primer z analizo. Spencer misli, da lahko formulira mehanski zakon občega razvoja s pomočjo evolucije od enostavnega do kompleksnega prek zaporednih razlikovanj. Prehod od večje k manjši homogenosti, od manjše k večji individualizaciji univerzalno uravnava oblikovanje sončnega sistema, živalskega organizma, živih vrst, človeka, v družbi utelešenega človeštva, produktov mišljenja in človeške dejavnosti, in najprej jezika. Za ta evolijski zakon Spencer izrecno razglša, da ga je dobil s posplošitvijo principov embriologije Karla-Ernsta von Baera (*Über Entwicklungsgeschichte der Thiere*, 1828). Objava *Izvora vrst* (1859) potrdi Spencerja v prepričanju, da se njegov sistem posplošene evolucije razvija na isti ravni znanstvene veljavnosti kot darwinska biologija. Toda da bi dal evolijskemu zakonu poroštvo neke bolj apodiktične znanosti kot je nova biologija, se Spencer hvali s tem, da je pojav evolucije prek nestabilnosti homogenega deduciral iz zakona o ohranitvi sil. Tistemu, ki sledi toku Spencerjevega mišljenja v napredujoči obdelavi njegovega dela, se zdi, da sta mu najprej Baerova in nato Darwinova biologija ponudili zavetnika znanstvenega jamstva za neki projekt inženirja v angleški industrijski družbi 19. stoletja: za legitimacijo svobodnega podjetništva in ustrežajočega političnega individualizma in konkurence. Zakon proučevanja se konča s podporo, ki jo daje posamezniku zoper državo. Toda če se eksplicitno konča s tem, se je morda s tem implicitno začel.

Razširitev mehanike, epigenetske embriologije, transformistične biologije izven polja kontroliranega razvoja vsake od teh znanosti se ne more upravičiti z nobeno od njih. Če obstaja razširitev regionalnih teoretskih zaključkov, ki so odtrgani od njihovih premis in osvobojeni njihovega konteksta, na celoto člo-

veškega izkustva in posebno družbenega izkustva, h kakšnemu cilju stremi ta okužba z znanstvenostjo? Ta cilj je praktičen. Evolucionistična ideologija deluje kot samoupravičevanje interesov nekega tipa družbe, ki je v spopadu s tradicionalno družbo na eni strani in z družbeno zahtevo na drugi. Z ene strani antiteološka ideologija, z druge strani antisocialistična. Tu ponovno naletimo na marksistični pojem ideologije, kot tiste predstave naravne ali družbene realnosti, katere resnica ne domuje v tem, kar ona reče, ampak v tem, kar zamolči. Seveda evolucionizem 19. stoletja ni skrčen v spencerjanski ideologiji. Kljub temu pa je ta ideologija bolj ali manj trajno obarvala lingvistična in etnološka raziskovanja, napolnila je pojem primitivnega z nekim trajnim smislom. dala je mirno vest kolonizatorskim narodom. Delujoče ostanke tega še vedno najdemo v obnašanju razvitih družb do tako imenovanih družb »v razvoju«, celo potem ko se je zdelo, da kulturološka etnologija s priznavanjem množstva kultur prepoveduje katerikoli od njih, da bi se povzdignila v normo vrednotenja in v merilo stopnje dovršenosti drugih. Z ukinjanjem svojih evolucionističnih izvirov so sodobna lingvistika, etnologija in sociologija dale neke vrste dokaz za dejstvo, da ideologija izgine, ko so se spremenili njeni zgodovinski pogoji možnosti. Znanstvena teorija evolucije ni več točno to, kar je bil darvinizem, toda darvinizem je moment, ki je integriran v zgodovino vzpostavitve znanosti o evoluciji. Evolucionistična ideologija pa je nedejaven ostanek humanističnih ved v 19. stoletju.

IV

Mislimo, da smo z analizo nekaterih primerov zamejili polje pojavitve in način vzpostavljanja znanstvenih ideologij. Da bi jih opredelili še vedno vztrajamo pri tem, da jih ne gre mešati z *ideologijami* znanstvenikov, torej z ideologijami, ki jih porajajo znanstveniki z diskurzi, katere oblikujejo zato, da bi tematizirali svoje metode raziskovanja in vzpostavljanja odnosa z objektom, z diskurzi, ki jih oblikujejo na tistem mestu, ki ga zavzema znanost v kulturi glede na druge oblike kulture. Ideologije znanstvenikov so filozofske ideologije. Znanstvene ideologije bi bile prej ideologije filozofov, diskurzi z znanstveno pretenzijo, ki jih oblikujejo ljudje, ki so na tem področju šele dozdevni ali domišljajoči si znanstveniki. V 18. stoletju sta pojma Narave in Izkustva ideološka pojma znanstvenikov, nasprotno pa sta pojma »organske molekule« (Buffon) ali »lestvice bitij« (Bonnet) pojma znanstvene ideologije, prirodoslovja.

Predlagali bi torej naslednje zaključke:

a) Znanstvene ideologije so eksplikativni sistemi, katerih predmet je pretiran (hyperbolyque) z ozirom na nosmo znanstvenosti, ki je nanj aplicirana prek sposoje.

b) Pred znanostjo obstaja v polju, kamor se bo znanost umestila, vedno neka znanstvena ideologija; pred ideologijo obstaja v stranskem polju, na katerega meri postrani ideologija, vedno neka znanost.

c) Znanstvene ideologije ne smemo zamenjati z napačnimi znanostmi, niti z magijo niti z religijo. Seveda jo, kot te, žene neka nezavedna potreba po neposrednem dostopu do totalnosti, toda znanstvena ideologija je verovanje, ki škili s strani neke že vzpostavljene znanosti, kateri priznava prvenstvo in katere stil si prizadeva posnemati.

V teh okoliščinah je treba končati tam, od koder smo začeli in predlagati neko teorijo zgodovine znanosti, ki pojasnjuje njihovo prakso.

Zgodovini znanosti, ki neko znanost v njeni zgodovini obravnava kot artikulirano zaporedje *dejstev resnice*, se ni treba ukvarjati z ideologijami. Predstavljamo si, da zgodovinarji te šole ideologijo prepuščajo zgodovinarjem idej, ali v najslabšem, filozofom. Zgodovina znanosti, ki neko znanost v njeni zgodovini obravnava kot izdelano očiščenje *norm verifikacije*, ne more, da se ne bi ukvarjala z znanstvenimi ideologijami. Kar je Gaston Bachelard razločeval kot zapadlo (*perimée*) zgodovino znanosti, mora biti hkrati ločeno in prepleteno. Potrditev resnice ali objektivnosti prinaša sama obsodbo zapadlega. Toda če se to, kar mora kasneje zastareti, najprej ne podvrže potrditvi, verifikacija ne more omogočiti, da se pojavi resnica.

Ločitev znanosti in ideologije mora torej preprečiti, da se v zgodovini znanosti vzpostavi kontinuiteta nekaterih navidez ohranjenih elementov ideologije in znanstvene konstrukcije, ki je odstavila ideologijo: na primer, če iščemo v D'Alembertovih sanjah anticipacije *Izvora vrst*.

Toda prepletenost ideologije in znanosti mora preprečiti redukcijo zgodovine kake znanosti na ploskost neke kronologije, torej neke tabele brez reliefnih senc.

Zgodovinar znanosti mora obdelati in predstaviti svoje delo na dveh registrih. Če pa zgodovina znanosti ni tako obdelana in predstavljena, če ne priznava specifičnosti znanstvene ideologije in ji ne daje prostora — prostora na ravninah (*plans*) različnih nivojev različnih področij (*plans*) znanstvenosti — se izpostavlja temu, da sama ni nič več kot ideologija, to pot v smislu napačne zavesti o svojem predmetu. V tem smislu je ideologija spoznanje, ki je toliko bolj oddaljeno od svojega danega predmeta, kolikor bolj misli, da se lepi nanj; je nespoznanje dejstva, da se neko spoznanje, ki je kritično do svojega projekta in svojega problema, najprej dojame v distanci do svojega operativno konstruiranega predmeta.

V želji, delati le zgodovino resnice, delamo iluzorno zgodovino. Na tem mestu ima g. Suchodolski prav, zgodovina edino resnice je protisloven pojem.

Prevedel Tomaž Erzar